

УДК 636.32/38

Козак О. А., Беженар І. М. (Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ)

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГАЛУЗІ ВІВЧАРСТВА

У статті розглянуто стан галузі вівчарства в сучасних умовах, визначено основні причини її занепаду. Встановлено фактори щодо підвищення її конкурентоспроможності в Україні.

Ключові слова: вівчарство, конкурентоспроможність.

У вирішенні проблеми забезпечення населення України високоякісною продукцією тваринництва особлива роль належить вівчарству, яке постачає різноманітну високоцінну продукцію – вовну, овчини, смушки, шкурки, баранину та молоко. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 656 від 4 квітня 2000 р. «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг, для основних соціальних і демографічних груп населення» потреба в баранині складає 2 кг в рік на одну особу для працездатного населення [1]. Рекомендована норма споживання баранини, розроблена Українським науково-дослідним інститутом харчування на період до 2010 р. становить від 1-3 кг на одну особу в рік залежно від регіону. Фактичний рівень споживання баранини становив у 2010 р. – 0,44 кг на душу населення. Для порівняння в Новій Зеландії цей показник складає у 2009 році – 30,5 кг, Австралії – 20 кг, Греції – 14,0 кг [2].

На збільшення споживання баранини і ягнятини та розвитку галузі неодноразово вказували у своїх працях Костров С.Ф., Крикун Т.И., Мороз В.А., Єрохін А.Л., Шелест Л.С., Іванов М.Ф., Єрохін А.І., Туринський В.М., Польська П.І., Шинкаренко М.Д., Черномиз Т.О., Шелест Л.С., Іванов Т., Сокол О.І. та інші.

Метою статті є здійснити економічний аналіз чинників, які формують конкурентоспроможність галузі вівчарства та запропонувати шляхи її підвищення в Україні.

Вівчарство завжди було традиційною для України галуззю. Проте протягом 2000-2011 рр. ситуація докорінно змінилася, що обумовлено значною мірою недооцінкою фізичних, лікувальних та екологічних властивостей продукції вівчарства. Суттєвим негативним фактором, який вплинув на розвиток галузі стала відмова військових та

навчальних відомств від квот на закупівлю вовни для пошиття військової та шкільної форми. Відсутність ринку збуту вовни, ягнятини, овчин, смушків та племінних овець призвела до того, що починаючи з 1990 року поголів'я овець в країні невинно скорочується.

Складність реформування галузі полягала у тому, що за радянських часів вона була найбільш усупільненою. Так, у 90-х роках в колгоспах, радгоспах та інших державних підприємствах вироблялось понад 95% всієї вовни при високій її товарності: вовна – 97%, баранина в живій вазі – 54%, племінний молодняк – 65%. За вартістю продукції вівчарство посідало третє місце після скотарства та свинарства. На сьогодні частка вівчарства у валовій продукції тваринництва України складає 0,2%, що в шість разів менше порівняно з 1990 р.

За роки реформ відчутно змінився ареал розміщення поголів'я овець. Якщо до 1990 р. основна маса овець (90,7%) утримувалася в господарствах з державною та колгоспно-кооперативною власністю, то в 2000-2006 рр. найбільша кількість овець знаходиться в господарських товариствах – біля 25% та господарствах населення – 70%, решта – в фермерських та невеликих селянських господарствах. У 2011 р. частка господарств населення в структурі поголів'я овець складала 73,9%, а сільськогосподарських підприємств лише 26,1%. Отже, за останні 20 років вівчарство з великотоварного перетворилось в дрібнотоварне, де понад 60% господарств утримують до 1000 голів овець.

Аналіз свідчить, що особливо різке скорочення вівцепоголів'я за період 1990-2011 рр. відбулося в господарствах з колективними формами господарювання – у 25,1 рази, а виробництво вовни та баранини відповідно в 40,9 рази та в 22,5 рази. Виробництво вовни в усіх категоріях господарств зменшилося в 7,8 рази. Найбільшим спадом характеризується період з 1990 року по 2005 рік – в 9,1 рази. Нині в окремих регіонах виробництво не досягає навіть 2% від рівня 1990 р. (Кіровоградська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська та Черкаська області). Щільність поголів'я овець на 100 га сільськогосподарських угідь в 2011 р. складала 2,9 голови, що недостатньо для забезпечення населення України вівчарською продукцією.

У вівчарстві, як і в інших галузях тваринництва, продуктивність стада і економічна ефективність галузі багато в чому залежать від структури стада, насамперед, від питомої ваги в ньому вівцематок. Це дає можливість вирішити проблему зростання поголів'я овець, а також збільшити виробництво ягнятини в залежності від попиту на неї. На сьогодні в товарному вівчарстві господарств різних форм власності відтворення стада ведеться екстенсивно, а питома вага вівцематок у структурі стада складає 72%. Плодючість вівцематок в середньому по

Україні становила 72 ягнят на 100 вівцематок, що не дає змоги в стислі терміни відновити поголів'я овець в державі до рівня 5-6 млн голів. Академік М.Ф. Іванов підкреслював, що інтенсивний розвиток вівчарства полягає не тільки у підвищенні продуктивності овець, але і в інтенсифікації самої системи відтворення стада овець, використання можливостей культурного м'ясо-вовнового вівчарства [3]. Одним із методів інтенсифікації вівчарства в ринкових умовах є збільшення періоду продуктивного використання вівцематок, яке може бути досягнуто як шляхом прискореного введення ярок в господарську експлуатацію, так і шляхом подовження періоду продуктивного їх використання.

В Україні створено генетичний потенціал овець різних напрямів продуктивності: тонкорунних, напівтонкорунних, грубо вовнових та смушкових овець, які розводяться в усіх природно-економічних зонах. Економічна оцінка порід овець в значній мірі визначається конкурентноздатністю їх на ринку збуту виробленої продукції. Не дивлячись на те, що за останнє десятиріччя поголів'я овець в Україні скоротилося, генетичний потенціал племінних овець в племзаводах не тільки зберігся, а й збагатився завдяки високому науковому забезпеченню селекції. Про результати вітчизняної селекції свідчить той факт, що настриги вовни на одну вівцю не дивлячись на занепад галузі залишилися на рівні 1990 року і становлять в динаміці років 2,9-3,6 кг.

Негативні чинники розвитку галузі вівчарства призвели до того, що задоволення потреби у фізичній вовні становить менше 17%. На душу населення щорічно виробляється біля 90 г чистої вовни проти мінімальної потреби за раціональними нормами – 200 г. У 2010 році в розрахунку на одну людину вироблено близько 46 г баранини при мінімальній потребі 0,6-2 кг. Згідно статистичних даних частка баранини у м'ясних ресурсах України істотно поступається іншим видам м'яса і складає 1,9% з варіацією від 0,5% в господарствах Полісся до 3,4% в Степу. Через невирішеність проблеми щодо організації регіональних підприємств по забою сільськогосподарських тварин, в тому числі овець, населення та приватні підприємства змушені проводити забій тварин в домашніх умовах. При цьому забій обмежується отриманням тільки м'яса без переробки його на ковбасні та інші м'ясні вироби. Окрім того, знижується якість продукції та різноманітність асортименту виробів, що не є привабливим для споживача. Втрата прибутків від реалізації продуктів із переробки баранини завдає шкоди інтересам власників овець.

Ринкові закони вимагають, щоб кожна галузь сільського виробництва, в тому числі вівчарство, працювала рентабельно, проте ціни в пе-

ріод 1990-2011 рр., за якими були реалізовані різні види вівчарської продукції, особливо вовна та баранина не покривали витрати на виробництво продукції. Через високу собівартість і низькі ціни виробництва та реалізація продукції вівчарства залишається хронічно збитковою в усіх категоріях господарств як з державною, так і приватною формою власності. Збитковість галузі у 2011 році загалом склала баранини – 39,2% та вовни – 70,6%. Це вимагає пошуку шляхів зміни ситуації.

Одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності за існуючих умов може стати зміна внутрігалузевої спеціалізації галузі (таблиця).

Варто врахувати той факт, що вітчизняна вовна не може поки конкурувати з імпортною. Це пов'язано із світовим розвитком торгівлі, глобалізацією, сформованими регіональними центрами продовольчого виробництва тощо. В цьому зв'язку Україні поряд із вирішенням внутрішніх проблем, пов'язаних із довготривалим реформуванням, варто враховувати і світові тенденції розвитку галузі вівчарства.

Таблиця

Конкурентоспроможність виробництва продукції вівчарства за різними напрямками продуктивності (на 1 вівцематку)

Продукція	Вовновий		М'ясний		Молочний		Комбінований	
	кіль-кість	сума, грн	кіль-кість	сума, грн	кіль-кість	сума, грн	кіль-кість	сума, грн
Вовна, кг	4,6	32,2	2,3	9,2	2,3	8,1	2,3	8,1
Овчини, шт	1	12	1	12,0	1	12,0	1	12,0
М'ясо, кг	5	75	21	420,0	8	140,0	14	280,0
Бринза	-	-	0	0	8	280,0	3	105,0
Інша продукція	1	2,8	1	2,8	1	2,8	1	2,8
Одержано валової продукції на 1 вівцематку на суму, грн		122,0		444,0		442,9		407,9
Витрати на утримання 1 вівці, грн		3500,0		350,0		350,0		300,0
Прибуток на 1 вівцю, грн		-228,0		94,0		92,9		107,9

Джерело : розраховано автором.

Розрахунки засвідчують, що вовновий напрямок є збитковим. Ефективність розведення овець, як бачимо підвищується при використанні вівцематок як дійних тварин, продукуючи молоко для послідувочої переробки на сири та бринзу. Населення України з давніх-давен використовує у харчуванні овече молоко. Цінність його пояснюється тим, що в

ньому міститься біля 120 різних компонентів, із яких важливішими є білки, жири, молочний цукор, мінеральні солі та вітаміни. Порівняно з молоком інших тварин овече молоко містить більше сироваткової кислоти, що разом із магнієм підтримує регенерацію клітин, та сприяє профілактиці хвороб шлунку, виводить шлаки з організму [4].

Молочність маток відносно висока. За час лактації кожна з них дає 100-110 кг, а після відлучення ягнят – 25-30 кг молока, з якого виготовляють 6-7 кг високоякісної сиру-бринзи. Середня плодючість овець – 103-105, а в окремих господарствах – і 110-120 ягнят на 100 маток. Проте, доїння овець на виробництві перешкоджає недооцінка вівцематок як молочних тварин, відсутність механізації доїння овець. Ручне доїння овець потребує додаткових витрат праці і матеріальних засобів, тому потрібно встановлювати доїльні установки [5].

Перспективним є м'ясний напрям, адже використання овець для одержання м'яса принесе додаткові прибутки виробникам, корисну для здоров'я продукцію для споживачів, а також з цим видом м'яса Україна може вийти на світовий ринок, адже квоти щодо експорту не застосовуються, причому арабські країни готові заключати контракти, щодо поставок баранини необмеженої кількості.

Найбільш прибутковим є комплексне використання всіх продуктів вівчарства.

Висновки. В період економічної нестабільності, зумовленої зміною в аграрному секторі форм власності на засоби виробництва, інфляцією та різким зростанням цін на енергетичні ресурси й матеріально-технічні засоби, конкурентоспроможність галузі вівчарства значно погіршилася. Ситуація ускладнюється ще й значною конкуренцією зі сторони світових виробників вівчарської продукції. Проблему відродження галузі та підвищення її конкурентоспроможності вирішити без державної підтримки галузі здійснити буде досить складно та довготривало.

Концепція розвитку вівчарства на перспективу націлює селекціонерів країни на створення вівці з комплексною продуктивністю, особливо м'ясо-вовнового та молочно-м'ясо-вовнового напрямку. Поряд зі збільшенням виробництва вовни та м'яса овець ефективність вівчарства може бути різко підвищена за рахунок організації доїння овець, яке дозволяє одержувати на одну вівцематку біля 30-40 кг товарного молока. Орієнтація тільки на продукування та реалізацію вовни при конкуренції з боку імпоротної вовни та виробництва штучного волокна, веде до збитковості галузі. Використання комплексної продуктивності вівці робить галузь вівчарства конкурентноздатною.

Розвитку галузі сприятиме її інтенсифікація за рахунок розширеного відтворення племінного вівчарства, підвищення продуктивності овець та багатоплідності вівцематок, вирощування молочної та делікатесної ягнятини, яка користується великим попитом на ринку.

Висока реалізаційна ціна на вовну, ягнятину, молоко і бринзу придасть галузі вівчарства звичайно ж забезпечить прибутковість галузі, проте її формування підпорядковане законам ринку. Тому збільшення чистого доходу галузі вівчарства можна досягти за рахунок розширення ринку, підвищення якості продукції і, як результат підвищення реалізаційних цін на вовну, баранину, овчини, сири та бринзу, племінний молодняк. Найбільше значення при цьому має зниження собівартості виробництва вівчарської продукції.

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2000
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.fao.org/index_ru.htm
3. Иванов М. Ф. Курс вівчарства / М. Ф. Иванов – [5-е вид.]. – К. : Держвидав сільськогосподарської літератури, 1950. – 400 с.
4. Офіційний сайт Держкомстату – Режим доступу: // www.ukr/stat.gov.ua/.
5. Tomas B. Introduction to Dairy Sheep Farming – Getting Started / Tomas B. // Proceedings of the 8 th Great Lakes Dairy Sheep Symposium. Cornell, University, Ithaca, – NY. – P. 2, 2003.
6. Производство и переработка овечьего молока / Коцарев В. Е. та др. – М. : ВО Агрпромиздат, 1968. – 56 с.

Рецензент: д.е.н., професор Савіна Н. Б. (НУБГП)

Kozak O. A., Bezhenar I. M. (National Scientific Center «Institute of Agricultural Economics», Kyiv)

WAYS TO IMPROVE THE COMPETITIVENESS OF SHEEP BREEDING

The article reviews the state of the sheep in the present conditions, the main reasons for its decline. The factors to improve its competitiveness in Ukraine.

Keywords: sheep breeding, competitiveness.

Козак О. А., Беженар И. М. (Национальный научный центр «Институт аграрной экономики», г. Киев)

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

ОТРАСЛИ ОВЦЕВОДСТВА

В статье рассмотрено состояние отрасли овцеводства в современных условиях, определены основные причины ее упадка. Установлены факторы по повышению ее конкурентоспособности в Украине.

***Ключевые слова:* овцеводство, конкурентоспособность.**
